

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Haandbog i Verdens-Historien. Første Deel

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Haandbog i Verdens-Historien. Første Deel", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1833_518A_1-txr-root.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Oversigt over manuskripter og tryk

Manuskripter

I Grundtvig-arkivet på Det Kongelige Bibliotek, København, findes følgende manuskripter, som knytter sig til tilblivelsen af *Haandbog i Verdens-Historien. Efter de bedste Kilder. Et Forsøg. Første Deel* (herefter forkortet: *Haandbog i Verdens-Historien*).

Signatur	Type	Indhold
Fasc. 226.1	endelig renskrift	anvendt i førstetrykket s. 1-112
Fasc. 226.2	endelig renskrift	anvendt i førstetrykket s. 144-496
Fasc. 227.5	renskrift	“Fortale”
Fasc. 227.6	udkast	indledning
Fasc. 227.7	udkast	indledning
Fasc. 227.8	udkast	indledning
Fasc. 227.9	udkast	indledning
Fasc. 227.10	renskrift	fortale
Fasc. 227.11	renskrift	“Om Historien”
Fasc. 227.12	udkast	indledning
Fasc. 227.13	udkast	indledning
Fasc. 227.14	udkast	indledning
Fasc. 227.15	udkast	svarer til afsnittet i førstetrykket fra s. 78
Fasc. 227.16	udkast	indledning
Fasc. 227.17	udkast	svarer til afsnittene i <i>Udvalgte Skrifter</i> 6 på s. 18 og fra s. 30
Fasc. 227.18	udkast	indledning
Fasc. 227.19	udkast	indledning
Fasc. 227.20	udkast	indledning
Fasc. 227.21	udkast	indledning
Fasc. 227.22	udkast	indledning
Fasc. 227.23	udkast	indledning
Fasc. 227.24	udkast	indledning
Fasc. 227.25	udkast	indledning
Fasc. 227.26	udkast	indledning

Fasc. 227.27	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 260
Fasc. 227.28	udkast	verdenshistorisk oversigt
Fasc. 227.29	udkast	verdenshistorisk oversigt
Fasc. 227.30	udkast	“Første Tids-Rum Den graa Old-Tid før Roms Bygning Første Kapitel Den gamle Verden”
Fasc. 227.31	udkast	“Andet Kapitel Om Menneske-Slægten”
Fasc. 227.32	udkast	svarer til afsnittet i førstetrykket, s. 231 f.
Fasc. 227.33	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 53-57
Fasc. 227.34	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 58
Fasc. 227.35	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 59
Fasc. 227.36	udkast	indledning
Fasc. 227.37	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 77-82
Fasc. 227.38	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 91-94
Fasc. 227.39	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 115-121
Fasc. 227.41	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 135-141
Fasc. 227.42	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 142-156
Fasc. 227.43	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 144-147
Fasc. 227.44	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 146
Fasc. 227.45	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 78
Fasc. 227.46	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 157
Fasc. 227.47	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 114-120
Fasc. 227.48	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 109-120
Fasc. 227.49	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 109-117
Fasc. 227.50	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 203 f.
Fasc. 227.51	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 77
Fasc. 227.52	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 82
Fasc. 227.53	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 173
Fasc. 227.54	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 168-171
Fasc. 227.55	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 187
Fasc. 227.56	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 167-193
Fasc. 227.57	udkast	kildeoversigt

Fasc. 227.58	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 201-203
Fasc. 227.59	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 180-182
Fasc. 227.60	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 190-192
Fasc. 227.61	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 147-149
Fasc. 227.62	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 196-201
Fasc. 227.63	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 263-265
Fasc. 227.64	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 411-413
Fasc. 227.65	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 157-158
Fasc. 227.66	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 260, 274-275
Fasc. 227.67	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 267-269, 273-274
Fasc. 227.68	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 272
Fasc. 227.69	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 263 f.
Fasc. 227.70	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 276
Fasc. 227.71	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 286 f.
Fasc. 227.72	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 209 f.
Fasc. 227.73	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 265 f.
Fasc. 227.74	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 318
Fasc. 227.75	forarbejde	noter til kapitlet "Grækerne"
Fasc. 227.76	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 251 f.
Fasc. 227.77	udkast og forarbejde	udkastet er benyttet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 245 f.; noterne omhandler græsk historie før Alexander den Store
Fasc. 227.78	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 400 f.
Fasc. 227.79	udkast	svarer til afsnittene i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 344-347, 351-352
Fasc. 227.80	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 353 f.
Fasc. 227.81	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 470
Fasc. 227.82	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 364 f.
Fasc. 227.83	forarbejde	noter til passagen i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 163 f.
Fasc. 227.84	udkast	svarer til afsnittene i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 348, 365
Fasc. 227.85	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 520
Fasc. 227.86	udkast	svarer til afsnittet i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , s. 483 f.
Fasc. 227.87	udkast	svarer til afsnittene i <i>Udvalgte Skrifter 6</i> , fra s. 504, især s. 510 og 513 f.

Sidehenvisningerne til *Udvalgte Skrifter* stammer fra Registranten. I GV's udgave kan disse sidetal jævnføres med førstetrykkets sidetal. Den komplicerede kronologiske rækkefølge af enhederne i fascikel 227 sammenfattes i Registranten i et oversigtsblad på tre sider forrest i samme bind 11. Registratoren Kaj Thaning gik i detaljer med Grundtvigs udkast til værkets indledning, og han behandlede senere deres genetiske forhold i sin disputats (Thaning 1963, bind 2, 2. del, kapitel 4).

Registranten knytter fascikel 219.b.13 til *Haandbog i Verdens-Historien*, men denne indeholder imidlertid manuskriptmateriale til værket *Krønike-Riim til Børne-Lærdom* (Grundtvig 1829).

Førstetrykket

Nummer i *Bibliografien*: 518A.

Haandbog i Verdens-Historien. Efter de bedste Kilder. Et Forsøg. Første Deel udkom i København hos den Wahlske Boghandels Forlag og var trykt hos Græbe & Søn. Værket annonceredes til salg den 9. november 1833 i Adresseavisen. For abonnenter kostede et eksemplar indbundet i pap 3 rigsbankdaler og 64 skilling.

Den 4. september 1832 var subscriptionsplanen blevet annonceret (se tekstredigeringen til denne). Her blev abonnenter lovet, at de maksimalt skulle betale 8 skilling for hvert af de planlagte tredive ark. Den endelige pris på 352 skilling for 43 ark lå lige over de lovede 8 skilling per ark. *Bibliografien* bemærker, at værket blev trykt fra marts 1833 og rejser spørgsmålet, om bind 1 først udkom som hæfter, der siden blev samlet i ét bind. De efterfølgende bind 2 og bind 3 blev udgivet på denne måde.

Senere udgaver

Andenudgaven udkom i 1867 med titlen *Haandbog i Oldtidens Historie efter de bedste Kilder. Et Forsøg*. I andenudgaven rettede Grundtvig årstal (især i den jødiske tidsregning fra verdens skabelse) og fordanskede fremmedsproglige udtryk. Ludvig Schrøder gav eksempler på fordanskningen fra håndbogens bind 2, som udkom allerede i 1862, i sin anmeldelse (Schrøder 1864; se faksimile). Den ortografiske varians sammenfattes i *Bibliografien*, bind 4, s. 49-51. Variansen er i vid udstrækning dokumenteret i noteapparatet til udgaven i *Udvalgte Skrifter* 6. Denne udgave bygger hovedsageligt på førstetrykket og noterer andenudgavens "væsentligste" afvigelser i kantede parenteser (*Udvalgte Skrifter* 7, s. 377).

Bibliografisk beskrivelse

De anvendte eksemplarer

- Eksemplar fra Grundtvig Centeret, Otto Møllers samling (beskåret og indbundet).
- Eksemplar fra Aarhus Katedralskoles Bibliotek, Aarhusianer Samfundets samling, udlånt til Grundtvig Centeret (beskåret og indbundet).
- Eksemplar fra Grundtvig Centeret (tidligere Aalborg Universitetsbibliotek; beskåret og indbundet, påskrift på forpermens inderside: "5948, Origudg. 1833").

Eksemplar 1 er valgt som grundtekst og har afgivet faksimiler til udgaven. Den følgende bibliografiske beskrivelse tager udgangspunkt i eksemplar 1.

Formler

Eksemplaret er beskåret og måler ca. 197 × 121 mm

Kollationsformel: $\pi 8 (\pi 1+1)$ 1-68 78 (± 74) 88 98 (± 95) 10-128 138 (± 137) 14-188 198 (± 193) 20-248 258 (257) 268 (267) 27-408 418 (416) 428.

Signaturformel: \$2 signeret.

Pagineringsformel: 345 blade, pagineret [2], I-III, IV-XIV, XV-XVI, 1, 2-35, 36, 37-55, 56, 57-672 [= XVIII, 672].

Bogens format er oktav. Den består af et præliminært, usigneret læg på 8 blade. Efter læggets første blad er titelbladet indsat. Derpå følger 42 læg a 8 blade. Der er indsat erstatningsblade (kartoner) i læg 7, 9, 13, 19, 25, 26 og 41. Alle signerede læg bærer signatur på de to første blade. Der er stum paginering af s. I-III, XV-XVI, 1, 36 og 56.

Indholdsoversigt

[i] *smudstitelblad*. [ii] *imprimatur* [I] *titelblad*, [II] *blank*. [III]-XIV: Fortale. XIV: Rettelser. [XV-XVI]: Indhold. [1]-35: Indledning. [36]-672: tekst.

Papir

Maskinpapir uden vandmærker. Det indklæbede titelblad er trykt på tykkere papir.

Under trykningen af eksemplar 2 blev papiret udskiftet fra en almindelig hvid papirtype til en blå, stivere papirtype. Den blå papirtype er anvendt ved trykningen af bogens sidste dele fra s. 497 til 528 (læg 32-33), fra s. 545 til 672 (læg 35-42) samt hele det præliminære læg (fortale, indholdsfortegnelse og rettelsesliste), der efter sædvanen blev trykt til sidst. Erstatningsbladene er også trykt på den sene blå papirtype. Ud fra denne forskel i papiret kan trykkeprocessen for alle eksemplarer rekonstrueres i grove træk. Til trykningen af bogens sidste del (fra s. 497) har trykkeren ikke kunne skaffe mere hvidt papir til eksemplar 2 og er fortsat med den blå papirtype. Under trykningen af sidste del har man læst korrektur på den første del (indtil s. 496). På seks blade blev der fundet fejl, som har været mere graverende end de fejl, som blev nævnt på rettelseslisten på s. XIV. Man har ved disse blade sat teksten på ny, klippet de fejlbehæftede blade ud og erstattet dem med de kartoner, som er nævnt i afsnittet *Formler*. (Den syvende og sidste karton er indsat som sjette blad i læg 41, på s. 651 f.). Det er tænkeligt, at læg 32 og 33 i eksemplar 2 først er blevet trykt på en hvid papirtype, som derefter er blevet kasseret og erstattet med af de nuværende blade på blå papir.

Omslag

På forsatsbladet af det faksimilerede eksemplar findes der en afskrift af en notits om Grundtvigs ansøgning om fritagelse for censur, trykt i *Viborger Samler* den 9. januar 1838, sp. 3 f.

Intern varians

Der er konstateret intern varians, såvel materiel som tekstlig. I eksemplar 1 og 3 er titelbladet signeret af kobberstikkeren Søren Schiøtt ved skillelinjen mellem angivelsen af hhv. bind og trykkested: "S Schiøtt sculps." (for oplysninger om Schiøtt, se Bjerrum 1994). Denne signatur mangler i eksemplar 2 (for yderligere detaljer om signaturen se *Bibliografien* 4, s. 112). Det egentlige titelblad er et løsblad, og det blev klæbet korrekt ind efter smudstitelbladet i eksemplar 1 og 2, men findes i eksemplar 3 før smudstitelbladet. Der er set øvrige eksemplarer, som enten mangler det egentlige titelblad eller smudstitelbladet.

Tekstkritik

Anvendt litteratur

- *Adresseavisen*, se *Kjøbenhavns kongelig alene privilegerede Adressecomptoirs Efterretninger* (1833)
- *Kongelig allernaadigst alene privilegerede Viborger Samler* (1838), nr. 5, 9. januar. Viborg
- Bibliografien, se Johansen, Steen (1948-1954)
- Bjerrum, Laura (1994) "Schjøtt, Søren" i *Weilbach. Dansk kunstnerleksikon*, 4. udg. (1994-2000). København
- Grundtvig, N.F.S. (1829) *Krønike-Riim til Børne-Lærdom med Indledning og Anmærkninger*. København
- Grundtvig, N.F.S. (1833-1856) *Haandbog i Verdens-Historien. Efter de bedste Kilder. Et Forsøg*, bind 1-3, bind 1. København
- Grundtvig, N.F.S. (1867) *Haandbog i Oldtidens Historie efter de bedste Kilder*, 2. udg. København
- Grundtvig, N.F.S. (1904-1909) *N.F.S. Grundtvigs Udvalgte Skrifter*, udg. Holger Begtrup, bind 1-10, bind 6 (1907) og bind 7 (1908). København
- Johansen, Steen (1948-1954) *Bibliografi over N.F.S. Grundtvigs skrifter*, bind 1-4. København
- *Kjøbenhavns kongelig alene privilegerede Adressecomptoirs Efterretninger* (1833), nr. 264, 9. november. København
- *Registrant over N.F.S. Grundtvigs papirer* (1957-1964), udg. Grundtvig-Selskabet af 8. September 1947 & Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, bind 1-30. København
- *Registranten*, se *Registrant over N.F.S. Grundtvigs papirer* (1957-1964)
- Schrøder, Ludvig (1864) "Om Forholdet mellem de to Udgaver af Nic. Fred. Sev. Grundtvigs Haandbog i Middelalderens Historie" i *Dansk Kirketidende*, nr. 36, 11. september, sp. 563-574; nr. 37, 18. september, s. 579-583. København
- Thaning, Kaj (1963) *Menneske først - Grundtvigs opgør med sig selv*. København
- *Udvalgte Skrifter*, se Grundtvig, N.F.S. (1904-1909)